

»Razrednost« v nadzorovanju

Janez Pečar*

Ni večje krivice in neodgovornosti do človeka kot je neodgovornost tistih, ki so pooblaščenih prav za to, da skrbe za to — odgovornost

M. Arsić, Komunist 9. maja 1986 s. 5

Nova tematizacija države in družbe odpira tudi nova vprašanja in kritično vrednoti tako sistem kot politiko. Ker živimo v času, ko začnemo kritično obravnavati oboje, zlasti tudi zaradi družbenogospodarskih razmer, ki skupaj z drugimi procesi prinašajo ne le inovativnost v vedenju, marveč povzročajo tudi nastajanje novih interesov, ki vabijo ljudi k združevanju izven dosedanjih konvencionalnih možnosti delovanja in izražanja svoje samobitnosti, brez modelov, vzorov in politizacije¹ — **postaja razrednost v nadzorovanju vedenja eno izmed aktualnih vprašanj.** Čeravno je prav zdaj o tem najbolj zamotano in odgovorno razpravljati, pa vendarle ne gre dopustiti, da bi šlo to vprašanje mimo nas. Čimprej ga bomo načeli, tem prej se bomo dokopali do kakih novih idejnopolitičnih izhodišč, akoravno to pisanje nikakor nima tega namena.

V nemškem predgovoru Manifesta je Engels² zapisal, da je »vsa zgodovina, zgodovina razrednih bojev, boj med izkoriščenimi in izkoriščajočimi, med vladanimi in vladajočimi razredi na različnih stopnjah družbenega razvoja«. Misesl, ki jo je pripisal Marxu pelje do spoznanja, da se mora delavski razred prav zato za vselej znebiti izkoriščanja in postati svoboden in nazadnje z diktaturo proletariata odpraviti tudi sebe kot razred. Skoraj isto je poudaril v govoru k Marxovemu »Osemnajsti brumaire Ludvika Bonaparta«³ v katerem je dejal, da so vsi zgodovinski boji najsi potekajo na političnem, religioznem, filozofskem, ali kakršnemkoli ideološkem področju le bolj ali manj jasen izraz bojev med družbenimi razredi, po katerem so eks-

stena in torej tudi spori teh razredov odvisni, od razvojne stopnje njihovega ekonomskega položaja, od načina njihove produkcije in od nje odvisne menjave. Iz iste točke izhaja Engels tudi v delu »Karl Marx«,⁴ ko ponovi, da je Marx dokazal, da »vsa zgodovina ni nič drugega, kot zgodovina razrednih bojev, da gre v vseh mnogoterih in pa zamotanih političnih bojih samo za družbeno in politično oblast družbenih razredov, za to, da hočejo stari razredi to oblast obdržati, novi na površje prihajajoči razredi pa si jo hočejo pridobiti«. Obdržanje kot pridobitev oblasti pa med drugim omogoča uporaba prisile (sile, nasilja) bodisi legitimizirano ali ne, bodisi od države, bodisi od razreda. Skratka, za gospodarsko in politično kontrolo nad »sredstvi, pogoj in plodovi dela«,⁵ je raba prisile, grožnje, zastraševanja in kaznovanja pričakovani pojav, immanentni kontroli ali boju zanjo.

Če je tako, potem je **razrednost določena lastnost velike skupine ljudi**, ki ima posebne vrednote kot motiviranost za razredno delovanje (lahko osvobajanje ali obdržanje oblasti) pred nasprotnim razredom. To **razrednost gre razumeti idejnopolitično v pomenu zavesti, ki navdihuje posameznike ali skupine v boju za dosego ciljev kot političnem programu**, ki ga žele ustvariti. Politični program ponujajo ljudem, da ga sprejmejo in ga s tem legitimizirajo, tudi kot sredstvo za doseganje ali uresničevanje oblasti.

Eno izmed pomembnih sredstev za izboljšanje oblasti sta zagotovo nadzorstvo in nadzorovanje z vsemi atributi, ki jih imata (skozi človeško zgodovino) in med njimi je **represija gotovo najpomembnejša**. Od tod seveda izhaja, da je »kontrolizacija« vedno tudi razredno vprašanje, kar ne zanemari nobena politična partija zlasti še, če je na oblasti. Zato vnaša razrednost tudi v nadzorovanje in ne politizira le vrednote kot ideale. Nenazadnje te vrednote hkrati uresničuje in zagotavlja dejavno z ukrepi, ki jih ima na razpolago, ali si jih pripravlja na način, ki pogosto vsebuje »razrednost« kot napotilo za dejavnost. To pomeni, da **nadzorovanje varuje razredne interese** (pri nas delavskega razreda) na vseh področjih družbenega življenja in političnih razmerij, seveda če je le mogoče, na human in napreden način (vsaj pričakuje se tako). Hkrati pa »razrednost« lahko ustvarja prav v nadzorovanju pomisleke na neobjektivnost, nezakonitost,

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti UEK v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

¹ Doslej se to izraža predvsem v: upiranju birokraciji, depolitizaciji, nesprejemanju uradne kulture in družbenega konformizma, v ekoloških, ženskih in mirovnih gibanjih, v raznih oblikah združevanja za varstvo človeških in državljskih pravic ter svoboščin, itd.

² Engels: Predgovor k Manifestu komunistične stranke, MEID, II zvezek, druga izdaja, s. 571.

³ Engels v MEID, III zvezek, druga izdaja, s. 451.

⁴ F. Engels: »Karl Marx«, MEID, IV zvezek, druga izdaja, s. 540.

⁵ Kardelj, s. 16.

deformacije, nepravilnost v prenekaterih ozirih, ki so prav pri »kontrolizaciji« vedno zelo delikatni, zamotani in nevarni, ker so preveč odvisni od arbitrarnosti in selektivnosti.

1. **Zgodovinski interesi delavskega razreda (marksističnoteoretična izhodišča »razrednosti«)**

Klasika marksizma sta dejala: »Misli vladajočega razreda so v vsakem obdobju vladajoče misli, to je razred, ki je vladajoča materialna družbena moč, je hkrati vladajoča duhovna moč. Razred, ki razpolaga s sredstvi za materialno proizvodnjo, razpolaga s tem hkrati s sredstvi za duhovno produkcijo«. ⁶ To naj bi veljalo kot izhodišče za razmišljanje o »razrednosti« v samoupravnem socializmu in na tej stopnji o razvoju demokracije. Kajti tu prav tako še vedno prihaja do izraza delavskorazredna usmerjenost v razmerah diktature proletariata. Zato se nešteto-krat srečujemo z izrazi kot so, **poleg razrednosti, še razredna družba, razredni interes, razredni boj, razredna zavest, razredni položaj, razredna nasprotja** in še marsikaj, ko je pogosto nejasno, kaj se s tem misli in še posebej kaj želi doseči in kakšne spremembe, ki se zavezujejo na to, je mogoče pričakovati. Ne poudarja se tudi zaman, da je »uveljavljanje delavskorazrednega bistva naših odnosov edina objektivna podlaga in najboljše merilo za izbiro rešitev v gospodarskem sistemu, ter ekonomski in razvojni politiki, kakor tudi na vseh področjih družbenega dela in življenja«. ⁷

Razredno reševanje vprašanj je zlasti zadnje čase v središču prizadevanje in bolj ko razčlenjujemo stike, s katerimi se srečujemo, bolj so poudarjene lastnosti, ki iz samega pojma **razrednosti že po njegovi zgodovinskosti izhajajo**. Zato zlasti politični organi vabijo k ustvarjanju pregleda nad razrednimi procesi doma in po svetu, k oblikovanju revolucionarne zavesti določenih družbenih skupin in k razvijanju revolucionarnosti delavskih slojev, mladine in inteligence, ki so nosilci znanja. ⁸ Hkrati nas spominjajo tudi na to, da »samoupravljanje prvokrat v zgodovini združuje neposredno delo in upravljanje v istem

⁶ Marx/Engels: Nemška ideologija, MEID, II zvezek, druga izdaja, s. 570.

⁷ Stojanović na 18. seji CK ZKJ, Delo 16. 1. 1986, s. 5.

⁸ Iz resolucije 10. kongresa ZKS, Komunist 10. 1. 1986, s. 27.

razrednem subjektu, v delavskem razredu, ki postaja tako politično in ekonomsko gospodar svoje usode«. ⁹ Še posebej pa se ugotavlja da je temeljni spopad v naši družbi, spopad med delavskim razredom in odtujenimi nosilci ekonomske in politične moči v zvezi z razpolaganjem s preseženim delom, kar je zgodovinsko preoblikovana oblika razrednega boja v naši družbi. ¹⁰

Ključno pri tem je to, da naj delavski razred pri nas usmerja tokove celotne materialne produkcije in nadzira proizvodjalno delo in je pri tem samoupravno organiziran tako, da odloča o okoliščinah svojega dela in življenja in o vseh vprašanih družbenih odnosov, življenja in razvoja. ¹¹ To je torej **zgodovinski interes našega delavskega razreda in cilj revolucije**.

Ob tej priložnosti velja posebej poudariti, da se v nemajo zanimive polemike in razprave, kdo vse in kateri sloji in družbene skupine sploh (še) predstavljajo delavski razred in kdo so resnični nosilci (delavske) revolucionarne zavesti, kajti delavski razred se je od časa, ko so živeli klasiki marksizma, zelo spremenil. **Določitev delavskega razreda je zato pred današnjo marksistično znanostjo osrednje vprašanje**, ki mu tako pri nas, kot po svetu, namenjajo izredno pozornost. Od nje je namreč gotovo odvisna tudi **opredelitev zgodovinskih interesov** in to zlasti za prihodnost, preteklost je namreč že za nami.

O tem ne razmišlja ta sestavek, ki mora spričo razmer upoštevati stanje znanja in zavesti kakršna sta, in o katerih zlasti v tem letu, prihaja veliko kritičnih spoznanj. Dokumenti kongresov političnih organizacij, pa tudi »Kritična analiza delovanja političnega sistema socialističnega samoupravljanja« ne zanemarjajo te problematike.

Za nas je izrednega pomena, da v družbi računamo z zgodovinskimi interesi delavskega razreda, cilji revolucije in družbenimi konflikti, ki nastajajo tudi na razrednih temeljih, in ki v vsakdanjosti pomenijo najrazličnejše nevarnosti in ogrožanja. Zato je normalno, kot reagiranje nanje, pričakovati zopet razredni odgovor, vsebovan v neštetih posredovanjih pristojnih državnih, zlasti represivnih organov po eni plati in samoupravnih kontrolnih mehanizmov po drugi. **Če gre in kolikor gre za razredna razmerja, gre potemtakem pogosto za občutljiva in hkrati tudi politična vprašanja** in ne le za strokovno odzi-

⁹ Prav tam, s. 20.

¹⁰ Izhodišče za pripravo 13. kongresa ZKJ, 2. 8. 1985, s. 11.

¹¹ Glej prav tam, s. 12.

vanje nanje. Marsikateri pojavi in procesi so morebiti nevarni za pridobitve delavskega razreda in njegovo revolucionarno prakso še posebej, ker vedno poudarjamo istovrstnost in vsklajenost interesov družbe in posameznika (kot željo, ki naj bi jo uresničevali). S tem pa je nedvomno **določena tudi razrednost varstvene in obrambne ureditve, ki obsega dejansko zaščito delavskega razreda in delovnih ljudi.**¹²

2. Razredni interesi in vedenjske norme

Iz zgodovine konfliktov med razredi vemo, da je »boj razreda proti razredu politični boj«¹³ in da ta boj poteka med ostalim tudi z represijo na podlagi prava oziroma vedenjskih norm, ki jih izvajajo predvsem državni kontrolni mehanizmi. **Vsak razred, ki je na oblasti ne namreč oskrbi z vsemi možnimi sredstvi, da jo obdrži in da vodi svojo politiko upravljanja družbe oziroma države ne glede na njeno politično ureditev, tudi s prisilo in na podlagi norm.**

Pravne norme, nenazadnje tudi vedenjske, izražajo **razredne interese, varujejo razredne vrednote, skratka služijo razredu**, ki ima moč (ne glede na politične partije, ki ga navdihujejo in konfliktnosti med njimi), da jih razglašajo za svoje namene in cilje. V katerikoli sodobni družbi, mora razred, ki je na oblasti (neredko gre tudi za kompromise med političnimi strankami) skrbeti za določeno raven pravičnosti in zakonitosti, to se pravi tudi enakosti pred zakonom, čeravno ugotavljajo ekscesivnosti, ki odstopajo od načel, s čemer se srečujemo tudi v družbah, ki niso kapitalistične, oziroma meščanske. Zato ponekod razrednemu obravnavanju kakršnekoli problematike, zlasti na zahodu, očitajo nekorektnost in se močno izogibajo temu, da bi norme vsebovale določbe ideološkopolitičnega pomena, s čimer se srečujemo pri nas in kar ugotavljamo zlasti v zadnjem času, ko kritično preverjamo preteklost tudi z normativnih ozirov in se **začenjamo spopadati s t. i. »normativizmom« izjemnih razsežnosti.**

¹² Glej o tem tudi Milutinović: Kriminalna politika, s. 381 do 384, Foucault meni namreč, da oblast ne izraža nekih določenih interesov, ampak je njeno delovanje splet nepridvidljivih, nevidnih mehanizmov, za katerimi ne stojijo interesi nekega subjekta, ampak so posledica strategije brez subjekta, glej Renata Salecl, diplomatska naloga na FF: Foucaultova teorija oblasti, tipkopis, s. 32.

¹³ Marx: Stavke in delavska združenja, MEID, II zvezek, druga izdaja, s. 538.

Gotovo je, da so vsi strateški interesi razreda (nenazadnje in še posebej tudi delavskega) sankcionirani s pravnimi normami, ki se uporabljajo kot sredstvo boja z drugimi ne glede na to ali je »oblast« sploh legitimizirana za to kar počne, ali ne. Vpliv, moč in sploh oblast,¹⁴ se izvršujejo skozi norme. Prav zato **imajo tudi vedenjske norme — razredno funkcijo.** Z njimi razred zagotavlja svoj ugled in avtoriteto in kršitelje prisiljuje k poslušnosti. Navsezadnje skuša vsaka oblast čim več ljudi zbrati v »taboru konformistov« in vreči iz »linije« le tiste, ki so ji najbolj nevarni in jih tudi stigmatizirati.

Seveda pa zastraševanje in prisila, grožnja in kaznovanje niso edina sredstva današnje oblasti za potrebno »socializiranje« ljudi in za njihovo vključevanje v politični sistem. Taka sredstva so še politična, propagandna, vzgojnopedagoška, socialnoekonomska, etičnomoralna in druga, kajti z vedenjskimi normami obsegamo le del človeškega obnašanja, morda res najnevarnejši, najbolj potreben in zaželen, vse drugo pa poteka kot običaj, navada, ritual, zavest, poistevanje itd.

V drugi polovici 20. stoletja skušajo navajati ljudi k spoštovanju pravnih norm z nerepresivnimi sredstvi in pripravljati ljudi za skupinsko in posamično varovanje vrednot na način, ki je tako institucionaliziran kot neinstitucionaliziran. **Tudi kriminalna politika se bistveno spreminja.** S humanizacijo, racionalizacijo, ideologizacijo, prevencijo itd. želimo dosežati spremembe v ravnanju ljudi na drugačne načine kot doslej. Prenekatera tovrstnih vlog poteka v smeri dejanskega podružbljanja, vsaj po svoji zamisli, če ne drugače, medtem ko pri nas želimo vprašanja v institucionaliziranih oblikah podružbljati tudi formalno ob ideološkopolitični zasnovi omejevanja odklonskosti po eni strani in vsiljevanja norm po drugi.

Razredni interesi se na vedenjskem področju kažejo zlasti v gibanju za družbeno samozaščito, tudi na pravno nesankcioniranih področjih. Tu uporabljamo predvsem ideološki aparat za varstvo razrednih vrednot. S tem pa se lahko **zmanjšuje pritisk »diktature proletariata« in humanizira raba nasilja nad morebitnimi kršitelji** s tem, da jih skušamo odvrčati od povzročanja neprijetnih posledic. Od tod hipoteza, da je **družbena samozaščita prav tako sredstvo delavskega razreda za varstvo njegovih razrednih interesov**, in če jo tako ideološko in politično

¹⁴ Glej o tem posebej v Foucault.

dojemamo ima podobno kot represija — razredni značaj, le da smo našli zanje boljše alternativo — idejno in politično. To naj bi pomenilo »**da delavski razred**« zmanjšuje prisilo, presega klasično državnost in tudi kontrolo v določenem delu spreminja iz odtujene v drugačno (vsaj po koncepciji).

3. Odvisnost nadzorovanja od oblasti

V literaturi pogosto naletimo na razmišljanja o neodvisnosti, samostojnosti, strankarski neprizadetosti, in sploh avtonomnosti nadzornih mehanizmov in pojasnjevanja o zakonitem, pravičnem in za vse enakem nadzorovanju. Temu nasproti se postavljajo prenekateri ugovori, ki navajajo dvome, ki izhajajo že iz tega, da oblast vedno nekemu pripada, da oblast vendarle ni vsem enako pri srcu in da oblasti vendarle niso vsi enako pogodu, še posebej če gre za družbo, ki je razredno razklana ali za družbe v katerih velja določenim skupinam ali posameznikom večja nadzorovalna pozornost in podobno. Vzemimo v današnjem času samo za primer nacionaliste, separatiste, iredentiste, teroriste, povratnike ali kar celo socialne skupine, ki so zaradi svojih značilnosti, izkušenj z nadzornimi mehanizmi kot npr. brezdelneži, potepuhi, prostitutke, narkomani itd., čestokrat bolj sumljivi in domnevno (po sumu) potrebni kontrole. Mednje sodijo tudi katerikoli politični nasprotniki po svetu in drugi, ki jih konkretna politična oblast ali nadzorstvo zaznamujeta kot nevarne, neprijetne, moteče in tako dalje.

Če pri tem vzamemo še različne stopnje »nadzorovalne svobode«, ki jo dopuščajo pravni režimi, izredne razmere, prevratna obdobja itd., potem je razumljivo, da **nadzorstvo vedno služi nekemu, ki ima moč, da ga sploh lahko ima** — to je neki oblasti, ne glede na to ali je legitimna ali ne. Zatorej sta **nadzorovanje in formalno nadzorstvo vedno tesno povezana z oblastjo** in odvisna od nje skozi vso človeško zgodovino. Nikoli se ni zgodilo, da bi šla nadzorstvo in oblast vsak po svoje (morda le za krajši čas v dezorganizirani družbi ali v izjemnih razmerah), vedno oblast najprej poskrbi, da ustvari nadzorstvo po svoji meri in mu **naloži obveznosti, ki zagotavljajo njene razredne interese, odvisne od narave oblasti**. Ker pa oblast v današnjem svetu oblikujejo politične partije ali stranke je normalno, da se tudi ZKJ prizadeva za »aktivnejši

ali skrbnejši odnos do krepite varnosti in zaščite in opozarja na pojave izpodkopavanja temeljev samoupravne socialistične družbe, na protirevolucionarna reakcionarna in kriminalna dejanja, na varovanje državne, poslovne in obrambne skrivnosti, na varstvo družbenega premoženja in na boj zoper vse oblike zlorab, prilaščanja itd., tja do krepite nadzornih mehanizmov in razvijanja njihove sposobnosti in učinkovitosti, vštrevši sodelovanje ljudi. Pri tem naj imajo ZK in njeni člani ustvarjalen odnos«. ¹⁵

Ne glede na formalno samostojnost (tudi po pravu) so nadzorni mehanizmi v socialistični državi »idejno vezani z ideologijo vladajočega delavskega razreda in s svojimi ukrepi izvršujejo koristi zakonodajalca in varujejo njegove razredne interese«. ¹⁶ **Potreba po poudarjanju razrednega pomena nadzorovanja (zlasti formalnega) se kaže predvsem v zaostrenih družbeno-političnih in gospodarskih razmerah.** To potrjujejo tudi naše izkušnje, ki v kriznih stanjih od nadzorstvenih mehanizmov znatno več pričakujejo kot v položaju, ko oblast, vodilne politične sile v družbi in sploh družbene vrednote niso ogrožene.

Nadzorstveni mehanizmi s svojo dejavnostjo pa se v kriznih razmerah bolj politizirajo kot sicer, če družba ni dezorganizirana in anomična in če ni ogrožena razredna oblast. Pred tem niso imuni nikjer po svetu, le da so oblike politizacije odvisne od prenekaterih okoliščin, ki bi jih veljalo preučevati s posebno raziskovalno pozornostjo (ker ima politizacija kakšnega nadzorstva nasprotno učinke, od pričakovanih in izhajajo iz prevladovanja strokovnih pogledov). ¹⁷

Ker pa je po Marxu »osvoboditev delavskega razreda stvar delavskega razreda samega, v katerem ta boj ni boj za privilegije, ampak za enake pravice in dolžnosti in za uničenje razrednega gospostva«, ¹⁸ je že ideološko pričakovati ustrenejšo naravnost nadzorovanja, ki mora **onemogočiti vse odpore vladajočemu razredu tudi z nasiljem in represijo**. In kakorkoli se že zdi, da je delovanje nadzorstva pravnoformalno v tem boju ideološko neprizadeto in nepristransko (objektivno), je vendarle razredno orodje, ideološki aparat države in vladajočega razreda,

¹⁵ 10. kongres ZKJ — Dokumenti, s. 278.

¹⁶ Vasiljević: Problemi kaznene politike sudova, s. 63.

¹⁷ Glej Zvekić: Profesija sudija, s. 179.

¹⁸ Marx: Začasna pravila mednarodnega delavskega združenja, MEID, IV zvezek, druga izdaja, s. 139.

deluje po doktrini razrednih interesov, ki so (ali pa niso) splošni družbeni interesi.

Od tod dvomi o razmišljanjih, po katerih naj bi bilo nadzorstvo v demokratičnih kapitalističnih družbah nad razrednimi interesi in objektivni ocenjevalec in razsojevalec konfliktnih pojavov in družbenih razmer.

4. Država in samoupravljanje v nadzorovanju

Po Kardelju je »vsaka država tudi oblast in kot oblast je tudi oblika diktature. Tudi sama demokracija kot politični sistem je oblika oblasti, torej diktature. Zato dolgoročni cilj socializma v naših razmerah ne more biti ustvarjanje državne demokracije, ampak podružbljanje državnih funkcij, razvoj samoupravljanja in samoupravna demokracija«. ¹⁹ Zato nas v tej zvezi zanima podružbljanje državnih funkcij nadzorovanja oz. razdržavljenje določenih služb za te dejavnosti, pravica do tovrstne moči nedržavnih mehanizmov in s tem v zvezi redefiniranje pristojnosti države, ali z drugimi besedami redistribucija moči nadzorovanja, ali kratkomalo s skupnim pojmom **deetatizacija nadzorstva oziroma njegovo podružbljanje**.

Politična spoznanja ²⁰ ugotavljajo, da se je v zadnjih letih zaostriло vprašanje odnosa med samoupravljanjem in državo. Zato iščejo odgovore v pojasnilih v kolikšni meri je država utrjevala, razvijala in varovala sistem socialističnega samoupravljanja, njegovih odnosov in razvijala samoupravljanje samo. Kolikor gre za **(formalno) nadzorstvo** ne moremo ugotoviti posebne deetatizacije. Število inkriminacij se je povečalo, penalizacije so ostale podobne kot prej, oz. se prilagajajo inflaciji, kolikor gre za denarne kazni. **Represivnemu ukrepanju državnih nadzornih mehanizmov se dodajajo še paraprofesionalne preprečevalne dejavnosti** že po konceptu samozashitnosti, katere doktrina je takšna, da to področje obravnava kot enovit in nedeljiv obrambni in družbenosamozashitni sistem, v katerem državnost in samoupravnost nista postavljeni tako kot drugod. Zato bi se nam gotovo takšno samoupravljanje na področju varstva, samozashitnosti in obrambe ter splošnega ljudskega odpora, ki bi bilo institucionalizirano tudi v ustreznih samoupravnih interesnih skupnostih

(kot so vse ali večina drugih dejavnosti) verjetno zdelo celo smešno, nemogoče in neuresničljivo. Tudi v razmišljanju še nismo prišli tako daleč, ker navadno ne vidimo dlje, od tistega kar je. Hkrati pa se nam država na teh področjih zdi tako neodstranljiva in potrebna, da je **samoupravljanje dobrine varnosti tudi kot oblika kakovosti človeškega življenja popolnoma odvisna od države**, kajti le na obrobni vprašanji varnosti se ljudem (predvsem v združenem delu) omogočajo posamezne dejavnosti, ki pa so tudi institucionalizirane. Z močno institucionalizacijo smo v samoupravni kontrolizaciji skušali reševati tudi učinkovitost, kar pa se še ni posrečilo. Toda to ni ključno vprašanje.

Ključno vprašanje je koncepcija samoupravnega nadzorovanja, ki je potisnjeno pod okrilje države. Sicer je normalno pričakovati, da se **samoupravljanje razvija, kolikor mu to dopušča država**, toda razmišljanja na področju nadzorovanja sploh ne teko v tej smeri. Tudi »Kritična analiza« se ne spušča v to problematiko, čeravno se precej ukvarja s samoupravno delavsko kontrolo in nekaterimi drugimi možnimi nedržavnimi kontrolnimi mehanizmi.

To pomeni, da je **kljub ideologizaciji, samozashitni politizaciji in politični teoretizaciji, vedenjskost zelo delikatno področje**, nad katerim v celoti ostaja dominacija države. To kar se prepušča samoupravnosti so predvsem dopolnilne, pomožne in obrobne dejavnosti. Gotovo so začetek in nedvomno so več od tistega, kar imajo drugje, kjer sicer ne govore o podružbljanju, pa vendar marsikaj počenjajo uspešnejše z oblikami delovanja, ki lahko pomenijo podaljšano roko državnih mehanizmov (predvsem policije) pa zanje to sploh ni moteče.

Morda politični dokumenti ne opozarjajo zaman, da je podružbljanje obrambnih in varnostnih zadev revolucionaren in trajen interes delavskega razreda ²¹ in da ni potrebno ohranjati funkcij državnih organov tam, kjer bi lahko razne njihove vloge prenašali na samoupravno organizirano združeno delo in tako pospeševali procese deetatizacije. ²² Toda ali naj to prepuščamo stihiji? Kdo je najbolj kvalificiran ocenjevalec teh procesov in na podlagi česa naj se vrednotijo okoliščine, ki omogočajo tovrstno diagnosticiranje? Gotovo je to odvisno od stanja

¹⁹ Kardelj, s. 79.

²⁰ Npr. Poročilo CK ZKS o delu med 9. in 10. kongresoma CK ZKS, Komunist 4. 11. 1985, s. 18.

²¹ Deseti kongres ZKJ, Dokumenti, s. 275.

²² Osnutek resolucije 10. kongresa ZKS, Komunist 10. 1. 1986, s. 12.

varnosti, toda kaj to sploh je²³ glede na celovitost, zamotanost in različnost pogledov na omejenjena vprašanja.

Samoupravljanje v nadzorovanju je torej dolgotrajen proces, ki ima tako kot Janus dva obraza, eden je obrnjen k represiji iz katere se izvija v svojem zgodovinskem porodu, z drugim pa se obrača k Foucaultovemu panoptikonu, kjer je lahko s svojo kontrolizacijo kot ekstremu — človek tudi »predmet informacije in nikoli subjekt v komunikaciji«,²⁴ kljub morebitnemu samoupravljanju — in morebiti sploh prav zato.

5. »Erozija« revolucionarne razredne zavesti

V zadnjem času se je v političnih dokumentih, ki navadno vsebujejo blažilne sinonime za pojme, ki bi morali izražati tisto, kar v resnici so, za upadanje moralnosti in poštenosti v naši družbi in tudi v »delavskem razredu« zelo razširila beseda »erozija«. ²⁵ Z njo se navadno razume vse tisto, kar je moteče in ovira družbeni razvoj, ter mu ne omogoča pričakovanega razmaha, hkrati pa izhaja iz napak in slabosti človeškega ravnanja, ne glede na to ali je hoteno ali ne.

Tako se npr. opozarja na prenekatero pojave, ki so kriminal ali mejijo nanj in kličejo k energičnemu posredovanju bodisi z državnimi mehanizmi bodisi politično ali kako drugače. Značilno za stanje pa je to, da **pojavi niso od včeraj**, marveč nanje opozarjajo že dalj časa, kar pomeni, da jim niso kos, kljub številnim kaznovanim in samoupravnim mehanizmom in pogosto tudi političnim akcijam, ki pa so prav tako ostale neuspešne.

Neprestano ali vsaj pogosto **politično opozarjanje**, ki tudi v dokumentih družbenopolitičnih organizacij ne izostaja, **kaže na politizacijo boja z ekscesivnostjo**. Ali je to smotrno za ves kriminal ali ne, je lahko pomembno vprašanje. Vsega kriminala zlasti konvencionalnega in zasebniško koristoljubnega najbrž res ne gre politizirati. Sploh je tudi vprašljivo ali naj politiziramo in politično stigmatiziramo vso kriminalnost ali morebiti le boj z njim zaradi omejevanja »erozije revolucionarne zavesti« itd. Pri

²³ Še posebej ko poslušamo ocene o kriznih družbenih razmerah po eni in o zadovoljivem politično-varnostnem položaju na drugi strani.

²⁴ Foucault, s. 200.

²⁵ Glej; Osnutek resolucije 10. kongresa ZKS, Komunist 10. 1. 1986, s. 20.

tem bi morda tudi ločevali resnični kriminal, pregonljiv po pravnih normah, od tistega kar je le nemoralno in asocialno in še vedno ostaja izven področja kazenske represije. Toda o vsem tem ni veliko razmišljanja, čeravno ogrožanje ni majhno.

Politični dokumenti zadnjega časa opozarjajo na razne privilegije in monopolne položaje, bogatenje brez dela, prilaščanje družbenega premoženja (o njegovem varstvu so bili sprejeti prenekateri sklepi, zadnji glej Ur. list SFRJ 56-622/84), strukturne motnje, nerentabilne investicije, zadolževanje v tujini, neekonomično rabo tujih kreditov, utajevanje davščin, in nepriklagen davčni sistem s šibko inšpekcijo in sploh na neodgovorno ravnanje z družbenimi sredstvi, na različne oblike »sive ekonomije«, splošno neupoštevanje družbenih norm, sporazumov in dogovorov itd. Relativno nov in predvsem socialističen pojav je skupinskolastninsko prilaščanje dohodka ali delov družbene lastnine, tja do nedelavnosti, nevarčevanja, nepazljivosti pri varovanju družbenega premoženja (npr. milijardne škode s požari), nenamenska poraba družbenih sredstev in podobno.

Poleg razmišljanj o vzrokih ne manjka tudi pomiselnosti o posledicah, ki na splošno povzročajo negotovost, nezakonitost, nezadovoljstvo, socialno razločevanje in diskriminacijo, nezakonitosti raznih vrst itd. Posledice te, s političnim izrazom imenovane »erozije«, so gotovo tudi politične. Pretiran normativizem in nezmožnost njegovega uresničevanja vzbujajo malodušje, razne deformacije itd. Zato se po eni strani pojavlja negiranje vloge države, po drugi pa zahteve po etatizmu, kljub spoznanju, da hipertrofija predpisov ne rešuje položaja. Začenjamo tudi resno razmišljati o »temeljnih vzrokih neuresničevanja ustavnosti in zakonitosti«. ²⁶

Skratka, **nesprejemljivi pojavi** v revolucionarni moralno politični zavesti, ki zadeva predvsem delavski razred z vsemi njegovimi organizacijskopolitičnimi oblikami delovanja (ne glede na morebitne ideološke iluzije, ki se nanj navezujejo) **ustvarjajo upravičeno zaskrbljenost**. Zaradi tega tudi politične organizacije izgubljajo zaupanje, ugled in vpliv med ljudmi. ²⁷ To pa se pozna tudi v uspešnosti katerekoli oblike naše »kontrolizacije«, bodisi državne bodisi samoupravne. Nezadovoljevanje tako materialnih, kot

²⁶ Kritična analiza ..., s. 56.

²⁷ Glej več o tem, Osnutek resolucije 10. kongresa, Komunist, 10. 1. 1986, s. 20.

duhovnih in drugih potreb ustvarja **razmere za nastajanje zametkov t. i. civilne družbe**. Prenekatera vprašanja začenjajo namreč ljudje reševati mimo vpeljanih inštitucij, ker jim včasih birokratskoetatistično in tehnokratsko upravljanje ne omogoča zagotavljanje temeljnih človeških upravičenosti. Zato so zelo zaskrbljujoči: stanje socialistične in patriotične zavesti, stopnja moralnosti, delavnosti itd., zaradi česar nastajajo tudi razni ideološki spopadi, pomislek na izpodkopavanje gospodarskih in političnih temeljev družbe in upadanje revolucionarnosti; vse to vrednotijo kot zapuščenje razrednih stališč in vrednot, ki so bile vodilno gibalno na mnogih področjih družbenega življenja.

6. Konflikt med normativnim in dejanskim

»Kritična analiza« ne ugotavlja zaman, da »zaradi obstoječih slabosti pri delovanju političnega sistema ni zagotovljeno dovolj močno varstvo ustavno določenih svoboščin in pravic človeka in občana.«²⁸ Kajti neusklajenost programov normativne dejavnosti, splošna prenormiranost družbenih razmerij, prepogoste spremembe in dopolnitve predpisov, subjektivizem in voluntarizem, pravna nepreciznost²⁹ in drugo, onemogočajo dovolj učinkovito in celovito uresničevanje pravne, politične in družbene kontrole, zaradi česar prihaja do nespoštovanja temeljnih neodtujljivih pravic ljudi v združenem delu in izven njega, in njihovo upoštevanje ni sredstvo za doseganje željenih družbenih sprememb na podlagi norm, čeravno so prepogosto zastraševalne narave.

Gre torej za temeljno zaupanje v sistem, ki ga načenja **razkorak med normativnim in dejanskim** ali preprosto povedano **med tistim kar govorimo in kar delamo**. Politični dokumenti³⁰ spoznavajo, da »socialistični samoupravni družbenoekonomski odnosi v naši družbeni praksi niso prevladujoči in da kljub razglašanju, da gospodarski položaj ljudi temelji predvsem na delu in njegovih rezultatih, se to v veliki meri ne dogaja, zaradi česar prihaja do podkrepjenih zahtev po uresničevanju predvidenih usmeritev družbenega razvoja. Hkrati pa se domneva, da prav tu poteka osrednji razredni spopad glede

na to, kdo in kako gospodari z družbenimi sredstvi.

Ni odveč spomniti na to, da je treba prav v tem iskati **družbeno ustvarjene razloge za gospodarski kriminal različnih vrst**, od individualnega do skupinskega in od podjetniškega do strukturalnega in masovno izigravanje, obhajanje in kršenje norm in delovanje v korist delovnih kolektivov na škodo skupnosti. Pogosto so še vedno upoštevana izhodišča, da je legitimno vse kar je koristno in dopustno, kar je rentabilno, še posebno v hudih razmerah gospodarjenja in boja za obstanek na tržišču. **Delovanje skladno z zakoni in odlika ravnanja** v razmerah jugoslovanskega samoupravnega socializma in **moralne vrednote**, ki zadevajo prav ta in druga področja, niso na zavirljivi ravni.

Zato tudi čedalje skrbneje opozarjajo na **povečevanje razlik med pravnimi normami in družbenimi razmerami**. V njih spoznavamo razraščanje kršitev, protipravno delovanje, zlorabljanje oblasti, neidentificiranost, kot pravijo »s strateškimi interesi delavskega razreda«,³¹ dezintegracijo jugoslovanske družbe, republiškega etatizma, razbitost jugoslovanskega trga, pa omejevanje samoupravljanja in še marsikaj.

V tej zvezi se zdi nekoliko razumljivo, da se nadzorne mehanizme opozarja naj bodo učinkoviti, bolj dosledni, revolucionarni, naj odpravljajo vzroke kot nekakšno ključno razredno in revolucionarno nalogo pozitivnih in zavestnih družbenih sil,³² ki seveda izvajajo kontrolo tudi nad mehanizmi odkrivanja, pregona in sojenja.

Če gre družbeno pogojene razloge za oddaljevanje dejanskega od normativnega ali narobe, in vzroke za tovrstno **razklanost v marsičem iskati tudi v političnem sistemu**, v neustreznem in pretiranem normativizmu ali celo nelegitimnosti prenekaterih odločitev in predimenzioniranih zahtev, potem se velja spomniti Foucaultove trditve, da »je treba kazenski sistem razumeti, kot aparat za diferencialno upravljanje z ilegalizmi, nikakor pa ne kot napravo za odpravljanje vseh ilegalizmov.«³³

Kot se zdi, želimo nadaljevati boj za reafirmacijo socialističnih moralnih norm v naši družbi, kar ni lahka naloga. Slabšanje družbenih razmer z naraščanjem cen, nenadzorljiva inflacija, povečanje brezposelnosti, zlasti mladih

²⁸ Kritična analiza ..., s. 57.

²⁹ Prav tam, s. 56.

³⁰ Osnutek resolucije 10. kongresa, Komunist 10. 1. 1986, s. 4.

³¹ J. Vrhovec, Delo 15. 1. 1986, s. 4.

³² Poročilo CK ZKS med 9. in 10. kongresoma ZKS, Komunist 8. 11. 1985, s. 13.

³³ Foucault, s. 90.

ljudi, nezmožnost odplačevanja dolgov in njihovo odlaganje na generacije, ki prihajajo za nami, ni ugodno, ne gospodarsko, ne politično in varnostno in ne prispeva k vzdušju, ki bi omogočalo boljšo poslušnost, večje odpovedovanje in poštenost. Zato verjetno **družbenih razlogov za odklonskost ne bo manj**, četudi bi se konfliktnost med dejanskim in normativnim zmanjševala. Zatorej velja še vedno računati z »erozijo« razredne in revolucionarne zavesti na različnih ravneh in nenazadnje v kontrolibilnosti odklonskosti zlasti v tistem delu, ki zadeva nadzorstvo.

7. Diferenciacija ali enakost v nadzorovanju

Človeštvo je potrebovalo večino svoje zgodovine, da se je proti koncu drugega tisočletja nove ere vendarle dokopalo do spoznanja, da je nepravilno, če nismo vsi ljudje enaki glede na raso, narodnost, vero, socialni položaj in še kaj. Odveč bi bilo razpravljanje s tega zornega kota ob tej priložnosti in tudi preveč prostora bi nam vzela ta problematika socialne diskriminacije, ki še danes ponekod po svetu ustvarja konflikte, nemire, tja do zgražanja, zakaj človeštvo še ni spoznalo tovrstnih vrednot, ki so kot temeljne pravice zapisane in sprejete v listinah Organizacije združenih narodov. Med mehanizmi, ki odbirajo ljudi po različnih vidikih, pa so tudi nadzorni.

V našem primeru nas zanima, če in koliko »razrednost« vpliva na to, da se razločuje ljudi, ali morebiti z njimi **diferencirano ravna, pri kolikor toliko normalnem izvajanju nadzorstva**. Če gre za izjemne priložnosti, je praviloma že vnaprej jasno, da bodo nekateri bolj nadzorovani od drugih in da bodo neki pojavi bolj v ospredju pozornosti, kot drugi.

Za nadzorstvo je znano, da pogosto po svojih izhodiščih odbira ljudi, ki jih obravnava in se ta odbira ločuje na selektivno, diskrecionarno in privilegirano ukvarjanje z nadzorovanci. Vendar to nič ne pojasnjuje »razrednosti«, ki je lahko kakorkoli vsebovana v vseh treh možnih odbirah. Povrh tudi nihče ne priznava rad, da nadzorstvo ne ukrepa samo po zakonih, marveč da v svoji vlogi uporablja še kakšna merila, ki izhajajo iz političnih razumevanj družbenih pojavov in ne zgolj iz pravne urejene nadzorovalne dejavnosti. Kajti enake pravice in enake dolžnosti za vse ljudi, bi terjale **enako moč porazdeljenosti nadzorstva**, kar pa je še iluzija,

kljub temu, da je enakost ljudi pred zakonom vsebovana v pravnih normah skoraj povsod po svetu. Toda enakost pred zakonom nima dosti ali nič zveze z diferenciacijo kaznovanja, z mobilnostjo nadzorovanja, z realistično smerjo kriminalne politike itd. Nanje vplivajo tudi prenekateri drugi dejavniki in nenazadnje celo določene sestavine razredne naravnosti, pa če se jih nadzorovalci zavedajo ali ne.

Tako pravi npr. Kardelj,³⁴ da moramo pri politični akciji obrambe socialističnega in samoupravnega družbenega reda razlikovati in diferencirati sovražne sile..., ne pa jih postavljati v enotno fronto, potem ko govori o uporabi družbene prisile in represivnih ukrepov. Iz tega in prenekaterih ukrepov zoper »politično deviantnost« je očitna **razredna odbira kršiteljev ali pojav**, ki so ob enaki pravni ureditvi obravnavani zdaj tako, drugič drugače, ali ta na tak, drugi pa zopet na drug način. Tu in pri nekaterih pojavih s področja koristnih malverzacij gospodarskega kriminala naletimo na udeležbo posameznikov s politično močjo ali na pojave, ki so nastali ob pomoči ljudi, ki imajo moč. Pri poslovnoskupinski odklonskosti, ekološki kriminaliteti in še kje se kaže odbira ljudi za pregon tudi po kakšnih drugih merilih od tistih, ki izhajajo iz kazenskih norm. Pri tem se dogaja, da se ne želi videti ljudi, ki so udeleženi pri ekscesivnosti ali se ne ugotove okoliščine, ki so pomembne za presojo njihove udeležbe in stopnje krivde itd.

Ali drugače povedano tudi v naših razmerah so primeri, ko so ostrina, udarnost in potrebnost nadzorstva različni pri posameznih vrstah kaznivih dejanj, v določenih družbenopolitičnih razmerah ali dogodkih, ali celo zoper določene ljudi, kar je lahko politično ali razredno spodbujeno.

Pri tem se celo dogaja, da zaradi vpliva zaostrenih razmer včasih tudi posamezen konvencionalni kriminalni pojav ocenjujejo kot politični (npr. posilstvo žrtve druge narodnosti), ali da kar cele skupine gospodarskega kriminala razglašajo za »objektivno sovražno dejavnost, ki meri na izpodkopavanje socialističnih družbeno-ekonomskih odnosov«,³⁵ čeravno v motiviranosti storilcev za dejanje sploh ni bilo nobenih političnih sestavin ali tovrstnih namenov.

³⁴ Kardelj, Smeri razvoja..., s. 132.

³⁵ Glej sklepi za doslednejše uresničevanje zakonitosti, Ur. list, SFRJ 37-460/73, s. 1133.

To pomeni, da ne samo raba zakonov in njihovo izvrševanje, marveč tudi njihov način in obseg določajo varstvo družbe in »boj zoper razrednega sovražnika, ter s tem tudi varstvo pridobitev revolucije«. ³⁶ Na morebitno razrednost v odkrivanju, pregonu in sojenju vplivajo torej razni posegi političnih in državnih organov, ³⁷ ki uravnavajo ostrino boja s kriminalnostjo, primerno posameznim družbenopolitičnim in gospodarskim razmeram. Le-ti si prizadevajo za udarnost nadzorstva, ki naj ustreza političnemu trenutku. Ker tovrstna »razrednost« v nadzorstvu od časa do časa zbleda ali pojenjuje, se zde spodbude bolj kratkoročni impulzi, kot usmerjanje dolgoročne kriminalne politike in povzročajo pomembne razločke v rabi represije, nenazadnje tudi v kazenskih sankcijah.

8. Razrednost v nadzorovanju »ante« in »post delictum«

Zaradi politizacije nadzorovanja je možno tudi v tej dejavnosti določeno razredno razločevanje, ki preprečuje dosledno nevtralnost, na katero se tako radi opirajo zlasti na zahodu. Tam prenekateri tako v nadzorstvu kot zunaj njega mislijo, da se funkcije nadzorovanja opravljajo povsem izven strankarsko, nadrazredno, zgolj pravnoformalno in brez vplivov družbenih sil, ki imajo moč nad nadzornimi mehanizmi. Toda nadzorstvo že od nekdaj vedno nekomu služi in morda bo osvobojeno pritiskov ali vplivov nanj le v razmerah brezrazredne družbe ali v položaju ko ne bo za tako družbo nobene nevarnosti od zunaj. To pa je težko pričakovati tako kmalu. Zato je normalno:

— da že pravne norme, po katerih deluje nadzorstvo, vsebujejo razredne sestavine in sploh razrednost take ali drugačne družbe, odvisno od narave družbenopolitične ureditve in ciljev, ki jih posamezna družba namerava doseči;

— da je nadzorstvo mogoče uravnavati v njegovi dejavnosti, udarnosti, mobilnosti in zagnanosti, nepravno še s političnimi smernicami, gospodarskofinančnim posredovanjem, kadrovskim spreminjanjem in institucionalizacijo;

— da nadzorovalce pripravljajo ustrezno zahtevam s primernim in prilagojenim izobraže-

vanjem in strokovnostjo, k temu pa zahtevajo še primerne politične lastnosti, ki omogočajo razredno naravnano nadzorovanja, energičnejše ukrepanje itd.

Tudi z usmerjanjem nadzorstva, poleg represije še v preprečevalne dejavnosti, se gotovo razširja področje »razrednega« obravnavanja pojavov, saj je navsezadnje »razrednost« še najbolj omejena v pravno urejenem delu nadzorovanja, medtem ko je prevencija pretežno izvenpravna.

Zato bi lahko s tega zornega kota ločevali »razrednost« pred in po posledicah kaznivih dejanj in drugih odklonskosti.

To kar smo rekli doslej, velja pretežno za delovanje nadzornih mehanizmov potem, ko je posledica tu in nastopajo le-ti v odkrivanju, prijettu, obtožbi in sojenju s pravnimi sredstvi. Toda tudi v razmerah pravnoformalno urejenega delovanja je mogoče delovati razredno selektivno in diskrecionarno, pri čemer se lahko marsikaj opusti, prezre, pozabi, ne vidi, spremeni iz obremenilne okoliščine v olajševalno in narobe, različno vrednoti, omeji in zato prekvalificira, zavrzhe itd. Z »razrednostjo« se lahko tudi marsikaj omili, zaostri, tolerira, solidarizira, percipira itd. tudi v poklicnih nadzornih mehanizmih, še posebej, ker so nekateri bolj politizirani kot drugi, bolj podvrženi razrednim kadrovskim selektivnim mehanizmom in zaradi osebnih lastnosti bolj dojemljivi za vplive sil izven njih in podobno. Ker pa so odgovorni za enakost ljudi pred zakonom in pri nas kot pravimo za »zakonitost in ustavnost«, je neredko bolj pomembno, kako se prilagajajo vplivom od zunaj, kot pa kako delujejo na ljudi, ki jih obravnavajo. Toda, ker ne rešujejo le njihovih problemov, ampak je merilo za njihovo vlogo tudi v tem, kako opravljajo svojo »družbeno funkcijo«, to pa ocenjujejo tisti, ki imajo moč nad njimi, ne pa tisti, ki so njihovi klienti, je lahko vprašljivo, kdo je zanje pomembnejši? Kajti strukturalna racionalizacija v nadzorstvu ima svojo ideologijo, ki mora izražati lastnosti oblasti in se tako tudi socializirati, sicer prihaja do dilem in konfliktnosti. Še najmanj se o »razrednosti« nadzorovanja sliši, kadar gre za izvrševanje kazenskih sankcij oz. za delovanje zaporov.

Z razvijanjem samoupravnega nadzorovanja pa se razširja vloga razrednosti v tej dejavnosti že zaradi delovanja tovrstnih institucionaliziranih varstvenih mehanizmov, ki zato sploh so in je njihov pomen predvsem ukrepati »ante de-

³⁶ Prav tam, s. 1132.

³⁷ Glej tudi »Sklepi o uresničevanju družbenega varstva družbene lastnine, Ur. list SFRJ 58-622/84.

lictum«. Tu je »razrednost« lahko dosti manj omejena lastnost, dosti bolj neposredna, manj sformalizirana in sploh neodtujena in zato tudi manj nadzorljiva. V njej lahko nastopa izredno veliko ljudi s svojimi pogledi na razumevanje »razrednih interesov delavskega razreda« in na dojetanje samozaščitne vloge, ki jo imajo (formalno) že zaradi samoupravljanja. **Samoupravnim kontrolnim mehanizmom**, pa se nasploh dosti bolj kot državnemu formalnemu nadzorstvu **pripisuje razredni pomen**, saj so nekateri sploh ustanovljeni samo zato, da bi bili bolj »razredni in revolucionarni« kot drugi. Čeprav niso nasprotje drugemu nadzorstvu, pa se z njimi nadzorovanje dopolnjuje in razširja, povečuje razredna vloga z namenom, da bi razvijali »zavest o nujnosti ustreznega socialističnega življenja«. ⁸⁸ Prav glede prevencije (ali samozaščitnega delovanja) je samoupravno nadzorovanje pravno pretežno nenormirano in zato toliko bolj politizirano in odprto za razrednost v razmerah delovanja pred posledicami deviantnosti. Seveda pri tem ne razmišljamo, koliko to lahko prispeva v učinkovitosti preprečevalnega nadzorovanja.

Sklep

V sociološkem jeziku bi lahko rekli, da se pri doseganju skupinskega konformizma v postmarksistični analizi države (tudi socialističnega samoupravljanja) razmeroma malo zanimajo za razrednost in še manj za to vprašanje v nadzorstvu. V vsakdanji politični praksi vodenja in uravnavanja družbe, pa vendarle nemalokrat naletimo na izraze navezane na razrednost, ki kažejo željo po široki politizaciji ljudi, ob prenekaterih globalnih vprašanjih, kar so pokazali tudi letošnji kongresi, zlasti ZK.

Kolikor gre pri tem za nadzorstvena vprašanja, ima »razrednost« predvsem namen **ustvarjati razmere za bolj kakovostno dejavnost sistemskih institucij nadzorstva** po eni strani, po drugi pa prav tako **izostriti dejavnost** na nekaterih področjih ali **nekaterih mehanizmov**, zlasti v zadnjem času kriznih razmer. Z »razrednostjo« v glavnem ne bi mogli reči, da bi bila zakonitost in socialistični humanizem ogrožena v večjem obsegu, kot je to normalno v delovanju družbenega, zlasti formalnega nadzorstva. Čepravno je prenekatero **usmerjanje obremenjeno tudi z eti-**

ketiranjem na splošno, to občutnejše ne vpliva na arbitriranje in manipulacijo z družbeno zavestjo, ki se v razrednem smislu močno nevtralizira, kolikor na prenekaterih področjih družbenega življenja ni že kar indiferentna in precej neobčutljiva. Razmere, v katerih smo, ne omogočajo velikega optimizma in revolucionarnih sprememb in kontrolizacija je gotovo področje, v katerem ne gre iskati žarišč slabosti v sistemu in k sreči tudi ne možnosti za reševanje kriz v družbeni ureditvi. Naše nadzorstvo ni najbolj pomembno sredstvo h kateremu bi se zatekali, čeprav mu tudi te možnosti ne gre odrekati. Nenazadnje smo zlasti na Slovenskem v kulturi političnega občevarja dosegli takšno stopnjo, da ne dovoljuje vidnejšega povečevanja represivnosti, kljub splošni politizaciji marsikaterih kontrolnih vprašanj.

Seveda od tod vprašanje, zakaj tako? Zakaj ima »razrednost« v nadzorstvu omejen domet? Ali je že samo pravo tako razredno, da ni potrebno več razrednosti v okviru diskrecije nadzornih mehanizmov? **Ali bo omejevanje represije moral nadomestiti razredni posluš v preprečevanju**, kajti razrednost je lahko motivacija za uspešnost morebitnega demokratiziranega nadzorovanja ali pa bo kot nasprotje terjalo zaostrovanje razmer, ki v kontrolizaciji peljejo zopet v represivnost?

Politične sile nedvomno **želijo politizirati zlasti samoupravno nadzorovanje**, ki je dosti bolj odprto za vnašanje razrednih interesov varstva, budnosti, previdnosti itd., kot tisto delovanje kontrolnih mehanizmov, ki je vezano predvsem na pravo, in je s tem tudi do določene stopnje birokratizirano in teže premakljivo. Kajti v samoupravnem nadzorstvu se srečujemo s procesi, ko »razrednost« v kakršnikoli svoji obliki nekako nadomešča strokovnost in profesionalizem, ki ju tu ni (ali ju morebiti) sploh ni treba, medtem ko profesionalizacijo nadzorovanja in pravno urejenost ter predpisanost postopkov otežujejo voluntarizem, improvizacija, arbitriranje in nenazadnje tudi samovoljnost, ki se lahko pojavlja kot okoliščina kakšne »razrednosti«.

Kaj pa če je tudi nadzorstvo prišlo v krizo, tako da ne sprejema vplivov, ki jih naslavljajo nanj, saj se poskusi obvladovati procese v njem sporadično ponavljajo, kar nam kažejo prenekatero **resolucije, sklepi, priporočila**, tako političnih kot državnih organov, ki jih ne bi bilo treba, če bi v njihovih očeh to nadzorstvo **zadovoljivo opravljalo svoje družbene naloge**, ki so

⁸⁸ Milutinović: Kriminalna politika, s. 434.

tako strokovne kot politične. Kajti nadzorstvo opravlja svojo nalogo v družbi in bolj ko upada njena morala, večji pomen ima nadzorovanje, ki je zato postavljeno v položaj, ki presega njegove zmogljivosti. Toda zdi se, da od nadzorstva nasplošno vendarle ne zahtevamo več, kot od drugih, kajti »Kritična analiza...« se z njim skoraj ne ukvarja, oziroma manj kot z vsem drugim. Kam to pelje in kaj to pomeni?

Ideologizacija samozaščitnosti potrjuje razredni interes delavskega razreda in je idejno-politično in razredno determinirana³⁹ in po Kardelju brani »samo tisto svobodo človeka, ki je v skladu z razredno in politično značilnostjo si-

³⁹ Milutinović: prav tam, s. 384.

stema».⁴⁰ To pa pomeni, da je nadzorovanje tesno organizacijsko in funkcionalno vezano na družbo. Toda ta je glede interesov čedalje bolj razvejana, kar potrjujejo razne **nove oblike zametkov socialistične civilne družbe, ki pred »razrednost« postavljajo nove naloge.** Nenazadnje tudi z morebitnim prevrednotenjem vrednot na kakem področju ali z rekonceptualizacijo nekaterih vprašanj. Toda o tem še vse premalo vemo, tako da razrednost v nadzorovanju naravnost kliče po raziskovalnem delu, kajti z znanjem bi lahko še bolj demokratizirali politično življenje in podružbljali nadzorstvo.

Rokopis končan 21. maja 1986.

⁴⁰ Kardelj po Milutinoviću, prav tam.

LITERATURA

1. **Bezbednosna funkcija u sistemu socijalističkog samoupravljanja.** Naučno-stručno svetovanje. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova, 1983, 511 s.
2. **Deseti kongres Zveze komunistov Jugoslavije.** Dokumenti. Ljubljana: Komunist, 1974, 645 s.
3. Drašković, D.: Neki elementi metodološkog pristupa kritičkog prosuđivanja funkcionisanja sistema društvene samozaštite. V: **Tito — društvena samozaštita i bezbednost.** Skopje: Fakultet za bezbednost i opštествena samozaštita, 1985, s. 249—270.
4. Engels, F.: Izvor družine, privatne lastnine in države. V: **Izbrana dela, V. zv. 2. izd.** Ljubljana: Cankarjeva založba, 1975, s. 201—399.
5. Engels, F.: Karl Marx. V: **Izbrana dela, IV. zv. 2. izd.** Ljubljana: Cankarjeva založba, 1977, s. 531—545.
6. Foucault, M.: **Nadzorovanje in kaznovanje.** Ljubljana: Delavska enotnost, 1984, 324 s.
7. Gibbons, D.: **The Criminological Enterprise.** Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1979, 226, s.
8. Izhodišča za pripravo 13. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije. **Komunist-Priloga,** Ljubljana, 2. avgust 1985, 44 s.
9. Jakovlev, A.: **Individual'naja profilaktika prestupnogo povedenija.** Gor'kij: Gor'kovskaja vysišaja škola MVD SSSR, 1977, 126 s.
10. Kardelj, E.: **Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja.** Ljubljana: Komunist, 1977, 221 s.
11. Komunisti se morajo spoprijeti s konkretnimi protirevolucionarnimi tezami in ocenami, prav tako s ponarejanjem resnic in pojavov v družbi. **Delo,** Ljubljana, 15. januar 1986, s. 4.
12. Koralj, Ž.: Titova vizija i ostvarivanje društvene samozaštite i sigurnosti u teoriji i praksi jugoslavenskog socijalističkog samoupravnog društva. **Priročnik,** Zagreb, 33 (1985) 1, s. 11—19.
13. Kritična analiza delovanja političnega sistema je ponovno potrdila, da naših temeljnih opredelitev ni treba spreminjati, temveč dopoljevati. **Delo,** Ljubljana, 15. januar 1986, s. 5.
14. **Kritična analiza delovanja političnega sistema socijalističnega samoupravljanja.** Ljubljana: Delavska enotnost, 1985, 191 s.
15. Lazarević, L.: Izvodi iz diskusije. V: **Problemi kaznene politike sudova.** Savetovanje, Zlatibor 1973. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 1973, s. 308—312.
16. Marx, K.: Metafizika politične ekonomije. V: **Beda filozofije.** V: **Izbrana dela, II. zv. 2. izd.** Ljubljana: Cankarjeva založba, 1976, s. 471—540.
17. Marx, K.: Osemnajsti brumaire Ludvika Bonaparta. Predgovor. V: **Izbrana dela, III. zv. 2. izd.** Ljubljana: Cankarjeva založba, 1977, s. 445—451.
18. Marx, K.: Začasna pravila mednarodnega delavskega združenja. V: **Izbrana dela, IV. zv. 2. izd.** Ljubljana: Cankarjeva založba, 1977, s. 139—142.
19. Marx, K.; Engels, F.: Manifest komunistične stranke. V: **Izbrana dela, II. zv. 2. izd.** Ljubljana: Cankarjeva založba, 1976, s. 566—586.
20. Milutinović, M.: Društvena samozaštita kao nova teorija, politika i praksa zaštite društva i njegovih vrednosti — kriminalna politika u svetlu društvene samozaštite. V: **Kriminalna politika.** Beograd: Savremena administracija, 1984, s. 373—448.
21. Milutinović, M.: Problemi kaznene politike sudova na području Srbije. V: **Problemi kaznene politike sudova.** Savetovanje, Zlatibor, 1973. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 1973, s. 269—276.
22. Poročilo CK ZK Slovenije o delu Zveze komunistov Slovenije med 9. in 10. kongresom Zveze komunistov Slovenije (Osnutek). **Komunist-Priloga,** Ljubljana, 4. november 1985, 56 s.

23. Razredni odnosi so edina objektivna podlaga za izbiro rešitev v našem gospodarskem sistemu. **Delo**, Ljubljana, 16. januar 1986, s. 5.
24. Resolucija 10. kongresa Zveze komunistov Slovenije. **Komunist-Priloga**, Ljubljana, 10. januar 1986, 48 s.
25. Resolucija o temeljih za uresničevanje družbene samozaščite v sistemu samoupravljanja. **Uradni list SFRJ**, Beograd 29(1973)40, s. 1239—1243.
26. Salecl, R.: Kaznovanje kot strategija oblasti pri Michelu Foucaultu. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana 37(1986)1, s. 51—57.
27. **Sistem društvene samozaščite**. Beograd: Savremena administracija 1981, 426 s.
28. Sklepi o nalogah za preprečevanje in odpravljanje socialnih razlik, ki niso rezultat dela. **Uradni list SFRJ**, Beograd 40(1984)58, s. 1315 do 1317.
29. Sklepi o ukrepih za doslednejše uresničevanje zakonitosti. **Uradni list SFRJ**, Beograd 29(1973)37, s. 1132—1136.
30. Sklepi o uresničevanju družbenega varstva družbene lastnine. **Uradni list SFRJ**, Ljubljana 40(1984)58, s. 1313—1315.
31. **Socialistična civilna družba**: Zbornik (ur. T. Mastnak). Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, Republiška konferenca ZSMS, 1986, 470 s. (Krt. 27)
32. Trbojević, N.: Neka aktualna pitanja podružtvljavanja bezbednosti i uloga organa unutrašnjih poslova u tom procesu. V: **Tito — državna samozaštita i bezbednost**. Skopje: Fakultet za bezbednost i opštstvena samozaštita, 1985, s. 411—421.
33. Vujčić, D.: Primena kazni u praksi sudova na teoriji Srbije i odlučujuća merila za individualizaciju kazni. V: **Problemi kaznene politike sudova**. Savetovanje, Zlatibor 1973. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 1973, s. 61—83.
34. Zvekić, U.: **Profesija sudija**. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 1985, 232 s.

UDC 316.344.4:316.733

»Class-consciousness« in Social Control

Pečar, dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology

Class-consciousness — looked through the prism of political ideology — is to be understood as a consciousness, inspiring social groups or individuals in their endeavours to reach the goals of political programs and values which they want to create. In addition to class-consciousness there exist many other similar expressions deriving from Marxism, such as class society, class interest, class struggle, class status, class conflict and other. Legal norms also imply class-consciousness as a means with which the ruling class protects its power, regulates behavior and directs its control mechanisms.

Class-consciousness depends on the nature of the ruling power. The latter exercises influence on the repression of social deviants, on prevention of deviancy and on control over the people. Ruling power also gives ideological connotation to control, and politico-theoretical foundation and provides adequate arguments for the protection of society and its values. The greater the discrepancy between normati-

ve demands and social reality is and the lesser the degree of the realization of class consciousness in reaching its social objectives protected by norms on one hand and controlization on the other, the more intensive these processes are. Class-consciousness can however evoke doubts in the equality of controlling and in impartiality in discretion of deviants and also implies that a severity of struggle against crime can be very different. Class-consciousness is particularly interesting for study of control agencies functioning before and after the onset of delinquency as well as in prevention and repression of crime and in the operation of self-management and state control mechanisms.

Some documents of the supreme political and governmental agencies in Yugoslavia adapted in 1986, indicate that efforts to improve »constitutionality and lawfulness« can not be carried out without consideration of class-consciousness in controlization.